

Vischnancas grischunas: Cooperaziun u fusiun?

DA HEIMO HEISCH, CHAU DA L'INSPECTURAT DA VISCHNANCAS

■ **In'occupaziun seriosa cun l'avegnir da las vischnancas grischunas pre-tenda enconuschentschas solidas da questa instituziun. Ultra dals fatgs istorics e geografics èsi er necessari da far persenn e da valitar las fermezzas e flaivezzas da la structura odierna da las vischnancas.** A la tschertga dals svilups corrects po gidar in sguard sur ils cunfins chantunals or. Per ina discussiun animada d'ur er impuls en furma da scenaris e models. Il sequent urden da preschentaziun duai gidar ad iniziar questa discussiun.

I Retrospectiva istorica

La relaziun tranter las vischnancas ed il chantun ha caracterisà l'istorgia ordvart viva da noss chantun Grischun multifar. La situaziun da partenza istorica avant 150 onns ed ils pli novs svilups da la politica da vischnancas durant il davos quart dal ventgavel tschientaner n'èn betg senza influenza per la direziun da la politica da vischnancas futura.

1. La situaziun avant 150 onns

Avant 150 onns devi en noss chantun 48 vischnancas. Questas vischnancas giudizialas han giugà ina rolla absolutamain dominanta e quai durant tschientaners. L'entira politica interna, inclusiv la giurisdicziun aveva lieu sin stgalim communal. Per decisziuns da l'entir stadi resp. chantunals n'era betg decisiva la maioritad da las vuschs dals abitants, mabain la maioritad da las vuschs da las vischnancas. En consequenza da l'adattaziun al dretg federal, spezialmain tras reconuscher la libertad da domicil han las vischnancas giudizialas pers lur dominanza. Cun la lescha davart la repartiziun dal chantun en districts e circuls l'avrigl 1851 è vegnida creada la structura actuala da las vischnancas. Empè da las 48 vischnancas giudizialas han ils circuls surpiglià l'organisaziun giudiziala ed igl ha dà da l'autra vart pli che 220 novas vischnancas ch'avevan fin uss il status da vischinadis.

La divisiun en numerusas vischnancas pitschnas e fitg pitschnas è adina vegnida criticada sco impurtant svilup sbaglià. I n'ha betg mancà intervenziuns politicas ch'èn sa drizzadas envers las vischnancas pitschnas. Ellas han dentant fatg naufragi per motivs da la resistenza vehemanta da questas vischnan-

Heimo Heisch, chau da l'Inspecturat da vischnancas.

cas pitschnas ch'è stada d'attribuir a lur posiziun politica rinforzada. Quai che las novas instituziuns avevan mantegnì da las anteriuras vischnancas giudizialas era l'alta conscienza da l'autonomia ed ina refusa consequenta da tuttas tendenzas centralisticas. Quai è er stà il motiv, pertge che la repartiziun da las vischnancas n'è betg sa midada, abstrahà da paucas excepziuns, durant pli che 150 onns.

Caracteristic per la ferma tradiziun da l'autonomia da vischnancas è il fatg, che la lescha chantunala da vischnancas ch'era gia prevista en la constituziun da 1854 è vegnida concludida dal pievel pir l'onn 1974 suenter ch'ella era vegnida refusada duas giadas ils onns 1945 e 1966. Per quest motiv è l'onn 1974 da fitg gronda muntada per la politica da vischnancas.

2. La politica da vischnancas durant ils davos ventgatschintg onns

A l'entschatta dals onns settanta – curt avant che la lescha chantunala da vischnancas vegni relaschada – è la situaziun da las vischnancas grischunas vegnida taxada per fitg difficila. En consequenza da la basa legala mancanta eran sa svilupadas en las differents vischnancas fitg differents praticas che avevan manà ad ina intscher-

tezza giuridica resp. ad ina inegalitad giuridica.

Il punct principal era dentant la depopulaziun rasanta dals territoris periferers. Quest svilup ha gi per consequenza in augment da las vischnancas pitschnas ed ha intensivà la crisa finanziaria da quellas. Depopulaziun ed in vegliandrament han manà ad in manco da forzas umanas. Uschia è er s'augmentada l'incapacitad da las vischnancas pitschnas e fitg pitschnas d'ademplier las incumbensas communalas pli e pli pretensiusas en in temp modern.

Per schliar quests problems ha il chantun inizià e persequit a basa da la novcreada lescha da vischnancas ina politica fitg activa per rinforzar las vischnancas. Quai è succedì cun las differents mesiras ed ils differents instruments che vegnan descritti sequentamain:

Promover colliaziuns da vischnancas

Tenor las ideas che predominavan l'entschatta dals onns settanta, avess oravant tut dui vegnir prendi in tempo accellerà pertutgant la dumonda da la furma territoriala tras colliaziuns da vischnancas. Las pussaivladads praticas han dentant franà il tempo. Colliaziuns da vischnancas en vegnidas exequidas be en quels cas, en ils quals las vischnancas pertut-

gadas èn idas d'accord cun quest pass. Tuttina hai dà tranter 1977 e 1988 sis fusiuns (cf. latiers la part II, chap. 3).

Promover la collavuraziun intercomunala

Damai che numerusas vischnancas fis-san surdumandadas d'ademplier lur incumbensas per cas ch'ellas fissan fixadas rigurusamain vi da la tradiziun, èsi vegnì dà atenziun speziala a la collavuraziun intercomunala. La lescha da vischnancas metta uss er a disposiziun ils instruments giuridics per quest intent. Ultra da las corporaziuns regiunalas per propi èn vegnids creads in grond dumber d'ulteriurs consorzis d'interess cun la finamira da schliar comunablamain incumbensas sin ils secturs da la scola, da l'allontanament da las auas persas, da la selvicultura, da l'agid en cas da catastrofes e da la protecciun civila. En il fratemp datti en noss chantun almain tants consorzis sco vischnancas (cf. latiers la part II, chap. 2).

Meglierar las structures administrativas ed executivas

In ulteriur accent impurtant è succedì cun megliurar las structures administrativas ed executivas en las vischnancas pitschnas. Quai è succedì en vista al fatg che las pretaisas da las instanzas administrativas superiuras e da la populaziun fa pli e pli grondas pretaisas als commembers d'autoritads da milissa. Per quest intent è er vegnida intensivada l'activitad da cussegliaziun tras l'inspecturat chantunale da vischnancas. En quest connex è sa cumprovadas las chanzlias parzialas en cumbinaziun cun autras activitads da gudogn u la creaziun d'ina chanzlia comunabla per pliras vischnancas pitschnas. Entant che l'onn 1980 disponeva be in tschintgavel da las var 100 vischnancas flaiavas da finanzas d'ina chanzlia, èn vegnidas creadas dapi alur pli che 60 novas chanzlias parzialas. Tras talas mesiras pon ils commembers da las autoritads vegnir distgargiads almain per part da la «guerra da palpiri» ch'è in horror per els. Uschia è er s'augmentadas las schanzas da chattar commembers adattads per las autoritads. Plinavant ha la purschida da prestaziuns da servetsch pudì vegnir megliurada per la populaziun en relaziun cun las autoritads superiuras. La cumplettaziun da l'activitad da chanzlia tras autras pussaivladads da gudogn sco p. ex. il servetsch

da posta, il servetsch d'auto da posta, l'uniun da traffic, il negozi dal vitg, han pussibilità da crear plazzas da lavur cumplettas ed ha dà la basa per ulterius existenzas da famiglia en las vischnancas pertutgadas.

Augment da las prestaziuns da la gulivaziun intercomunala da finanzas

Ina part impurtanta da la chadaina da las mesiras da promoziun è stada la finala la meglieraziun da la situaziun finanziaria tras augmentar las prestaziuns e tras perfecziunar la gulivaziun intercomunala da finanzas.

Impurtantas novaziuns èn stadas l'introducziun da la gulivaziun indirecta da finanzas l'onn 1985 che ha permess da graduar las prestaziuns dal chantun tenor la forza finanziaria sco er la revisiun l'onn 1993 cun la quala è vegnida introducida la gulivaziun da la forza fiscala sco pli impurtanta cumponenta. La pli nova revisiun porta cun vigur dal 1. da schaner 2000 ina raffinaziun da la clav da la forza fiscala.

Terms impurtants en la politica da vischnancas grischuna

1851	Repartiziun dal chantun (structura actuala da vischnancas)
1872	Constataziun da las vischnancas politicas
1874	Lescha da domicil
1892	Constituziun chantunala (actuala)
1945	Lescha da vischnancas (refusada)
1957	Lescha davart la gulivaziun da finanzas
1966	Lescha da vischnancas (refusada)
1974	Lescha da vischnancas
1985	Gulivaziun indirecta da finanzas
1991	Detretschament da las finanzas
1994	Lescha davart la gulivaziun da las grevezzas
1994	Gulivaziun da la forza fiscala
1999	Clav perfecziunada da la forza finanziaria